

**T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI**

ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ

CİNSEL GELİŞİM

Ankara, 2013

-
- Bu modül, mesleki ve teknik eğitim okul/kurumlarında uygulanan Çerçeve Öğretim Programlarında yer alan yeterlikleri kazandırmaya yönelik olarak öğrencilere rehberlik etmek amacıyla hazırlanmış bireysel öğrenme materyalidir.
 - Millî Eğitim Bakanlığınca ücretsiz olarak verilmiştir.
 - **PARA İLE SATILMAZ.**

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMALAR	ii
GİRİŞ	1
ÖĞRENME FAALİYETİ-1	3
1. CİNSEL GELİŞİM.....	3
1.1. Cinsel Gelişimle İlgili Kavramlar	4
1.2. Cinsel Gelişim Teorileri.....	9
1.3. Freud'un Cinsel Gelişim Teorisine Göre Cinsel Gelişim Dönemleri (Psikoseksüel Dönem)	11
1.4. Cinsel Gelişimin Diğer Gelişim Alanlarıyla İlişkisi	17
UYGULAMA FAALİYETİ	18
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	19
ÖĞRENME FAALİYETİ-2.....	20
2. CİNSEL GELİŞİMİNİ desteklemeye yönelik ETKİNLİKLER.....	20
2.1. Cinsel Eğitimin Tanımı ve Önemi	20
2.2. Cinsel Eğitim Konusunda Dikkat Edilecek Noktalar.....	22
2.3. Cinsel Eğitimin Yararları.....	24
2.4. Cinsel Sorular.....	24
2.5. Cinsel Gelişime Uygun Etkinlikler	26
2.6. Cinsel Gelişime Uygun Araç Gereçler.....	28
2.7. Cinsel Gelişime Uygun Etkinlik Planlama	29
UYGULAMA FAALİYETİ	32
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	34
MODÜL DEĞERLENDİRME	35
CEVAP ANAHTARLARI	38
KAYNAKÇA	43

AÇIKLAMALAR

ALAN	Çocuk Gelişimi ve Eğitimi
DAL/MESLEK	Erken Çocuklukta Öğretmen Yardımcısı-Özel Eğitimde Öğretmen Yardımcısı
MODÜLÜN ADI	Cinsel Gelişim
MODÜLÜN TANIMI	Cinsel gelişimin tanımını ve önemini, cinsel gelişimle ilgili kavramları, Freud'a göre cinsel gelişim dönemlerini, cinsel eğitimin önemini, cinsel gelişimin diğer gelişim alanlarıyla ilişkisini tanıtan ve bu konulara uygun etkinlikleri içeren öğrenme materyalidir.
SÜRE	40/16
ÖN KOŞUL	Birey Gelişimi modülünü tamamlamış olmak
YETERLİK	Cinsel gelişim özelliklerine uygun etkinlik hazırlamak
MODÜLÜN AMACI	Genel Amaç Bireyin cinsel gelişim özelliklerine uygun etkinlik hazırlayabileceksiniz. Amaçlar <ol style="list-style-type: none">1. Bireyin cinsel gelişim özelliklerine uygun etkinlik hazırlayabileceksiniz.2. Bireyin cinsel gelişim özelliklerine uygun materyal hazırlayabileceksiniz.
EĞİTİM ÖĞRETİM ORTAMLARI VE DONANIMLARI	Kaynak kitaplar, bilgisayar, fotoğraflar, afiş, broşür, dergiler, uyarıcı pano, duyuru panosu, uyarıcı resimler, bebekler, teyp, konuya yönelik bilgi CD, VCD, tahta, kalem
ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME	Modül içinde yer alan her öğrenme faaliyetinden sonra verilen ölçme araçları ile kendinizi değerlendireceksiniz. Modül sonunda ise, kazandığınız bilgi ve becerileri belirlemek amacıyla öğretmeniniz tarafından hazırlanacak ölçme aracıyla değerlendirileceksiniz.

GİRİŞ

Sevgili Öğrenci,

İnsanın soyunu sürdürmesinde, cinsel gelişimin sağlıklı olması çok önemlidir. İnsanın cinsel gelişimi, hemen hemen her işine, her davranışına yansır ve etkide bulunur.

Günümüz toplumu sürekli bir gelişme ve değişme içindedir. Bu gelişme ve değişme toplumun her birimini değişik oranlarda etkilemektedir. Toplumsal değişmeye paralel olarak değer yargıları ve bazı kültürel özellikler de yapısal değişime uğramaktadır. Ancak bu toplumsal değişime karşı, bazı değerler vardır ki bunlar oldukça dirençlidir. Cinsel davranış özelliklerine ait değerler, bu konuda çarpıcı örnekleri oluşturur. Örneğin, en bilinçli anne ve babalar bile, çocuklarına yaşamla ilgili tüm konularda rahatça bilgi verebildikleri halde cinsel gelişim ve cinsel davranışların kazandırılması konusunda “çocuğunuza cinsel eğitim yaklaşımınız nedir?” sorusuna düşünmeden cevap vermede tereddüt ederler.

Cinsel davranışlar, taklit ve görerek öğrenme ile kazanılabilir. Çocuklar aile ve toplum içinde sürekli olarak yetişkinlerin davranışlarının, inançlarının ve bilgilerinin etkisi altında kalmaktadırlar. Çocuklara bilgi vermek ve diğer bilgi kaynaklarından öğrendiklerini kontrol altında tutmak, anne-babanın ve yetişkinlerin sorumluluğudur. Bu nedenle çocukların sağlıklı cinsel gelişimi açısından, toplumun tüm bireylerinde cinsel gelişim açısından farkındalık yaratılması ve doğru bilgilerin çocuklara aktarılması çok önemlidir.

Bu modülden edineceğiniz bilgi ve beceriler ile cinsel gelişim ve eğitimin önemi, cinsel gelişim dönemleri, cinsel gelişimin diğer gelişim alanlarıyla ilişkisi konularında bilgi edinecek ve öğrendiğiniz bu bilgileri, cinsel gelişime uygun etkinlik planlama ve cinsel gelişime uygun araç gereç hazırlamada kullanabileceksiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-1

AMAÇ

Öğrenme faaliyetinde kazanacağınız bilgi ve beceriler doğrultusunda bireyin cinsel gelişim özelliklerine uygun etkinlik hazırlayabileceksiniz.

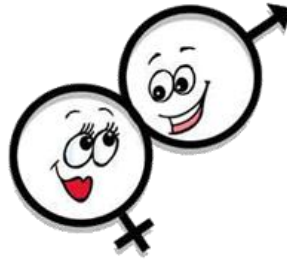
ARAŞTIRMA

- Cinsel gelişim ve cinsel eğitimin önemi, cinsel gelişim dönemleri ile ilgili kaynak kitaplardan ve *internetten* bilgi edininiz.
- Bilgilerinizi çevrenizde gördüğünüz örneklerle zenginleştirerek raporlaştırınız.
- Hazırladığınız raporu öğretmeniniz ve arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. CİNSEL GELİŞİM

Cinsel gelişim, kişinin kendi cinsi ile ilgili üreme organlarının büyüüp gelişmesini ve bunlardan doğan sorunlar ve davranış değişikliklerini kapsar. Cinsel gelişim, kişiliğin diğer yönlerini de etkiler. Cinsel kimliğin oluşması ve kişinin cinsel kimliğine uygun davranmasında cinsel gelişim de önemli bir etmendir.

İnsanın soyunu sürdürmesinde, cinsel gelişimin sağlıklı olması çok önemlidir. İnsanın cinsel gelişimi, hemen hemen her işine, her davranışına yansır ve etkide bulunur. Cinsel gelişim, belirli bir yaşam döneminde beklenen cinsel duyguları, inançları ve davranışları kapsar. Bu nedenle her yaşa özgü olan cinsel gelişim sürecinin bilinmesi gerekir.

Resim 1.1: İnsan neslinin soyunu sürdürmesi cinsel gelişimin sağlıklı olmasına bağlıdır.

1.1. Cinsel Gelişimle İlgili Kavramlar

Cinsel gelişim, bireyin cinsel büyümesi, cinsel büyümesine karşı sağlıklı tutum takınması, cinsel sorunlarını yenebilmesi ve olumsuz cinsel dürtülerini denetim altına alabilmesinde bilgili ve becerikli olmasıdır. Cinsel gelişim ile ilgili kavramlar arasında cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsellik, cinsel eğitim, cinsel olgunluk ve cinsel kimlik bulunur.

Cinsiyet: Biyolojik özellikler temel alındığında erkek ya da dişi olma özelliğidir.

Toplumsal cinsiyet: Doğuştan getirilen biyolojik özelliklerle bağlantılı olarak toplum tarafından kişilere yüklenen roller, davranışlar, beklentiler olarak ifade edilir.

Cinsellik: Eşeyli üremeye ilgili bedensel, ruhsal ve toplumsal deneyim, yaşantı ve ilişkiler bütünüdür. Cinsellik, kalıtsal olarak var olmakla birlikte toplumdan etkilenir. Cinselliğin kalıtsal yönü, insanın erkek ya da kız olarak doğmasına ve cinsel salgı bezlerine dayanır. Cinselliğin toplumsal etki boyutu ise insanın yaşadığı ortama, taklit etme yeteneğine bağlıdır. Kısaca cinsellik doğumla başlar, yaşam boyu devam eder ve bu yaşam sürecinde insanların cinsellik ile ilgili tutum ve düşünceleri aile, din, okul medya, arkadaşlar, sosyo-kültürel ve ekonomik düzeyden etkilenir.

Resim 1.2: Her insanın doğuştan getirdiği erkek veya dişi bir cinsiyeti vardır.

Cinsel eğitim, bireyin üremeye ilgili konu ve sorunlarında, cinsel iç dürtü ve güdülerini denetleyebilmesinde, cinsel konularda başkaları ile kuracağı ilişkilerde ve cinsel ilgilerinde gerekli davranışları kazandırmak için yapılan eğitimidir.

Cinsel olgunluk, insanın üreme sisteminin ve organlarının sağlıklı döl üretebilecek düzeye ulaşabilmesidir. Cinsel olgunluk, bedenin “büyüme”sine ilişkin bir kavramdır ve cinsel gelişimin temelini oluşturur. Büyüme, genetik ve çevre faktörlerinin etkisi altındadır. Çevre faktörleri arasında yeterli ve dengeli beslenme, gerekli desteğin sağlanması ve hastalıklardan korunma sayılabilir.

Cinsel olgunluğa erişme biyolojik ergenliğin temelidir. Bu dönemde ilk göze çarpan, ergenin hızla boy atması ve ağırlıkça artmasıdır. Ergenlik döneminde iskelet, kas ve yağ dokularının boyutlarında belirgin bir artış olmaktadır. Kas gelişimi, erkeklerde daha fazla olmakta, kızlarda ise daha azdır. Kas dokusu gelişimi kızlarda daha fazla olmaktadır.

Resim 1.3: İnsan, cinsel olgunluğunun büyük bir kısmını gelişiminin ergenlik evresinde tamamlar.

Ergenlikte, büyüme olayı, tiroid hormonu, androjen ve östrojenin etkisi altındadır ve bu hormonların miktarlarında da artma olmaktadır. Temel değişiklik üremeyi sağlayan bezlerin çalışmaya başlaması ile sağlanır. Üreme organlarındaki büyüme ve gelişme yönünden iki cins arasında farklılık görülür. Kızlar, erkeklerden yaklaşık iki yıl önce bülüğ çağına girmeleri nedeniyle cinsel organların gelişmesi kızlarda daha erken tamamlanır.

Cinsel olgunluğa erişen bir kızın vücudunda keskin çizgiler kaybolmaya, kollar, bacaklar, kalçalar ve memeler biçimlenmeye, koltuk altında ve cinsel organ çevresinde kıllanma ve yüzde sivilceler görülmeye başlar. Bunlar ikincil (sekonder) cinsiyet özellikleridir. Asıl önemli değişiklik, iç üreme organlarının gelişmesi ve buna bağlı olarak da yumurta hücresinin olgunlaşması ve adet kanamasının başlamasıdır. Kızlar genellikle 10-13 yaşlarında ilk adetlerini görürler. Bazılarında ise ilk adet görme 15-16 yaşlarında olur. Yumurtanın olgunlaşması, yumurtalıktan ayrılması ve adet kanamasının görülmesi olaylarının tümüne “adet döngüsü (adet sıklığı)” denir. Erişkin bir kadının yumurtalıklarından her ay (ortalama olarak 28 gün, en az 21, en çok 35 günde bir) bir yumurta atılır. Buna yumurtlama (ovulasyon) denir. Bu yumurta erkek hücreleri (sperm) ile birleştiği takdirde gebelik meydana gelir. Her adet döngüsünde rahim duvarı kalınlaşır, eğer o döngü içinde gebelik meydana gelmezse adet kanaması görülür. Yumurta döllenirse gebelik başlar ve gebelik süresince adet kanaması olmaz. Üreme organlarının üreme ile ilgili fonksiyonları (yumurtlama, adet görme gibi) birincil (primer) cinsiyet özelliğidir.

Erkeklerde ergenliğin ilk belirtilerinden birisi testis torbası (skrotum) ve testislerin gelişmesidir. Çeşitli sebeplerle on bir yaşından itibaren oluşan penis sertleşmesi, her zaman erotik anlamda değildir. Bu durum ergende utangaçlığa yol açar, ne yapacağını bilemez. Bu dönemde ilk meninin gelmesi, sıkıntı ve hayret yaratır. Bunun normal, fizyolojik bir olay olduğunu bilmeyen ergen meninin gelmesinden suçluluk duyabilir. Bu değişikliklerin sebeplerini bilen ergenlerde bu tip problemler ve dönemler kolay atlatılır. Erkek ergenlerde boşalma gibi üreme fonksiyonları birincil cinsiyet özelliğidir.

Yüzde sivilcelerin oluşması, sakal ve bıyığın çıkması, sesin kalınlaşması, koltuk altında ve cinsel organ çevresinde kıllanma, hızlı boy artışı, kasların gelişmesi ve özellikle omuzların gelişmesi bu dönemin özellikleri arasındadır. Bu özellikler ikincil cinsiyet özellikleridir.

Resim 1.4: Erkeklerde ergenlik kız çocuklarına göre daha geç başlar, daha uzun sürer.

Cinsel Kimlik

Cinsel kimlik, bireyin cinsiyetinden haberdar olması, bedeni ve benliğini belli bir cinsellik içinde algılayışı, kabullenışı, duygu ve davranışlarında buna uygun biçimde yönelişidir. Başka bir deyişle bireyin kadın ya da erkek olarak kendisinin farkına varması ve bunu kabullenmesidir.

Cinsel kimlik, cinsiyetten bağımsız kavramdır. Ancak bir çocuğun kız ya da erkek doğması, cinsel kimliğini kazanması için ilk koşuldur. Çocuk kendi cinsinin eğilimleri desteklediği sürece kız ya da erkek kimliğini benimseyecektir. Bireyin biyolojik olarak kadın veya erkek grubuna katılmasından çok, cinsiyet rolünü benimsemesi önemlidir.

Psikoanalitik kuramcılardan Freud'a göre erkek çocuk cinsiyet rolünü babasıyla özdeşleşerek benimser. Bireyde "libido" denen cinsel bir enerji vardır. Bu enerji yaşam boyu bireyin önemli davranışlarını yönlendirir. Erkek çocuk, babası ile kendisi arasında benzerlik görür, kendini babasıyla özdeşleştirir. Özdeşleşme, çocuğun çok sevdiği ve hayranlık duyduğu bir yetişkin figürüne kendini benzetmesi sürecidir.

Davranışçı yaklaşımı benimseyen psikologlar ise çocuğun cinsiyet rolünü benimsemesinde edimsel şartlanmanın önemli olduğunu savunmaktadırlar. Çocuk erkek veya kadın grubunun davranış örüntüsünü gözler, algılar ve taklit eder. Taklit edilen davranış aile üyelerince onaylanır ve ödüllendirilerek motive edilir. Motivasyon devam ettiği sürece, kadın veya erkek cinsiyet grubunun rolü benimsenir.

Bilişsel yaklaşımıcılara göre taklit etme tamamen reddedilemez. Ancak çocuğun anlama düzeyine göre taklit yapabileceği ve taklit edilen davranışın ailenin değerlerine uygun düşenlerden seçileceği kabul edilir.

Resim 1.5: Bilişsel yaklaşıma göre çocuk cinsiyet rolünü cinsiyet gruplarının özelliklerini kavrayarak benimser.

Çocuk, üç-dört yaşında kişiliğini fark etmeye başlar. Meslekleri, kız ve erkek çocukları arasındaki farkı, çocukla yetişkin arasındaki ayrılıkları algılar. Üç yaşındaki bir çocuk hangi tür eşyaların hangi cinsiyet grubuna ait olduğunu bilir. Üç yaşındaki bir çocuk kız veya erkek olduğuna karar verebilir. Çocuk, çevresinde aynı cins birçok kişinin sergilediği pek çok özelliklerle karşılaşır. Cinsiyet rolünü benimseyebilmek için önce kendi kimliğinin farkına varır. Kız mı yoksa erkek mi olduğunu anlar. Erkek çocuğu diğer erkeklere benzeyen kendi fiziksel ve davranışsal yönlerini, kız çocuğu da diğer kızlara ve kadınlara benzeyen kendi fiziksel ve davranışsal yönleri algılar. Kız çocukları anneleri, erkek çocukları da babaları gibi davranmaya başlarlar. Taklit etme birinci derecede önemli değildir. Kız çocuğu annesini, erkek çocuğu babasını yeterli bulmadığı ya da beklentilerine cevap alamadığı zaman özdeşleşme durur.

Çocuk gerçekte anne ve babasıyla özdeşleşmeyebilir. Toplumda babasız pek çok çocuğun erkek rolünü, annesiz kız çocuğunun da kadın rolünü benimsediği ancak baba yokluğunun kızların cinsel gelişimi üzerinde erkeklerden daha az zarar verici olduğu gözlenmektedir. Babanın yokluğu, evden uzakta çalışması ya da çocuklarından uzak kaldığı durumlarda, erkek çocuk cinsel kimliğini geliştirmede bocalayabilir. Yalnız ablaların, teyzelerin başka bir deyişle kadın örneklerinin bol olduğu bir ev ortamı kız çocuğu için uygun bir ortamdır ancak böyle bir ortamda erkek çocuğunun erkek kimliğinden sapmaları kolaylaşmaktadır. Üstüne titrenen, evden çıkarılmayan çocuk arkadaşlıktan da yoksun kalınca kız kimliği daha da belirginleşir. Sokağa çıksa da erkek çocuklarına uyamaz. Oyunlara alınmaz. Kız çocuklarına yönelip onlarla kaynaşır. Kendi cinsel kimliğinden gittikçe uzaklaşan çocuk güvensiz bir kişilik geliştirir ve önlem alınmazsa kız yapılı bir yetişkin olup çıkar. Ergenlik çağına geldiğinde karşı cins yerine kendi cinsine ilgi duymaya başlayabilir.

Annenin olmayışı ya da annenin kadınsı özellikler göstermeyişi de kız çocuk için benzer bir güçlük yaratmaktadır. Sevecen, yumuşak ve duygusal özellikler yerine sert tavırlı, erkeksi davranışları belirgin olan bir anne, kız çocuğuna uygun örnek olmayacaktır. Erkeksi özellikleri baskın olan bir anneyle özdeşim yapan bir kız çocuğu, halk arasında erkeksi davranışlar ve özellikler gösteren kadınlar için söylenen, “Erkek Fatma” gibi davranabilir.

Resim 1.6: Ebeveynin çocuk yetiştirme tutumları çocukların cinsiyete özgü davranışlarını etkileyebilmektedir.

Ebeveynlerin kız ve erkek çocuklarından beklentileri değişiktir. Erkek çocuğun, güçlü dayanıklı, yürekli, tuttuğunu koparan ve girişken olması istenir. Kız çocuğun uslu, kibarlık, sevecenlik gibi nitelikler kazanmasına önem verilir. Kızın atılgan, girişken, başına buyruk olması aranan özellikler değildir. Erkek çocuğun ise pısrık, çekingen, korkak olmaması üzerinde çok durulur. Bilinçli ya da bilinçsiz ebeveynler, kıza ve erkeğe yaraşan nitelikleri destekler ve pekiştirirler. Kıza ve erkeğe yakışmaz diye bilinen davranışlar anında cezalandırılır. Erkek çocuk çarşıya, pazara gitmeye alıştırılırken, kız çocuk evden uzaklaşmaması için öğütlenir.

Okul öncesi dönemdeki bir erkek çocuğunun odası taşıt, spor ekipmanı, makineler ve savaş oyuncakları içerirken, kız çocuklarının odasında daha çok bebek ve evle ilgili oyuncaklar bulunmaktadır. Kız çocuklarının savaş oyuncakları ve taşıtlarla oynamaları ebeveyn tarafından onay görmemekte, erkek çocuğun cinsiyetine uygun olmadığı düşünülen oyuncaklarla oynamaları ise özellikle babaları tarafından hoş karşılanmamaktadır.

Resim 1.7: Evde kazanılan cinsel kimlikler çevrede pekişerek olgunlaşır.

Cinsel kimlik gelişiminde çocuk çevresindeki ağabey, abla, teyze, amca gibi örneklerden de etkilenmektedir. Oyunlarında aynı cinsten arkadaşlarının olumlu ya da olumsuz özelliklerini de benimserler. Kendi cinsel kişiliklerini onlarla karşılaştırır, erkek ve kız olarak yarışır.

1.2. Cinsel Gelişim Teorileri

Cinsel gelişimle ilgili kavramların daha kolay anlaşılmasında bir çocuğun kız ya da erkek olarak takınacağı tutum, rol ve davranış biçimlerine ait yapılacak yönlendirmelerin önemli olduğu bir gerçektir. Bu yönlendirmenin sağlıklı olabilmesi için cinsel gelişim teorilerinin ele alınması önemli rol oynar.

Cinselliğin gelişimi üzerine beş teori vardır:

- **Bilişsel - gelişimsel teorisi**
- **Sosyal öğrenme teorisi**
- **Psikoanalitik teori**
- **Bilgi-işleme teorisi (cinsiyet şemaları)**
- **Öğrenme teorisi (operant koşullanma teorisi)**

Bilişsel-gelişimsel teorisi: Lawrence Kohlberg, Piaget'in teorisini dayanak alan alternatif bir cinsel gelişim teorisi ortaya atmıştır. Bu teori, çocukların cinsiyeti anlayışında bilişsel yöne çekerek çocukların cinselliği tam olarak anlamaları için üç aşamanın geçmesi gerektiğini vurgular.

Bilişsel-gelişimsel teorisine göre (Kohlberg 1966, Piaget 1950) çocuklar fiziksel açıdan kız ve erkek olarak seksüel şemaların oluşmasıyla ilk önce erkek-kadın ayırımını öğrenirler ve kendilerinin kız veya erkek olduklarını anlarlar. Daha sonra çocuk, kendi cinsiyetinin sabit kalacağını ve kendi cinsiyetiyle büyüyeceğini anlar. Son olarak da çocuk, insanların saç stili, giyim, faaliyet gibi yüzeysel birtakım değişiklikler yapsalar da

cinsiyetlerinin aynı kalacağını anlar. Bu son aşama, cinsel korunumun kazanıldığı yani altı-yedi yaş civarı olarak tanımlanır.

Sosyal öğrenme teorisi: Bu teoride (Bandura ve Walters 1963) çocuk, yeni davranışları, cinsel rollere ait bilgileri, kişileri gözlemleyerek ve onları taklit ederek öğrenir. Anne ve babalar hem iletişim yoğunluğu açısından hem de çocuğun algılamasına göre en güçlü, en sıcak olma özellikleri nedeniyle çoğu kez özdeşim modeli olarak rol alırlar. Erkek çocuklar cinsel davranışlarını babalarının erkeksi davranışlarını, kız çocukları da annelerinin kadınsı davranışlarını taklit ederek, gözleyerek öğrenirler.

Psikoanalitik teori: Freud, psikoanalitik (psikoseksüel) kuramın temsilcisi olarak çocuğun bazı gelişimsel aşamalardan geçerek kişiliğini şekillendirdiğini ve cinsel gelişimin de bu sürecin temelini oluşturduğunu savunmaktadır. Freud, insanlarda libido (cinsel dürtü) olarak tanımlanan içsel bir enerjinin olduğunu ve bu enerjinin vücutta dönemlere göre farklı yerlerde bulunduğunu belirtir. Freud, fallik dönemdeki anne-erkek çocuk ve baba-kız çocuk ilişkisinin oedipal ve eletra kompleksiyle çözümlenerek, kişilik gelişiminin şekillendiğini ve bu sürecin cinsel gelişime ait bir süreç olduğunu belirtmektedir.

Resim 1.9: Oedipus kompleksi, farklı cinsteki ebeveyne karşı cinsel duyguların oluşmasıyla belirlenir.

Bilgi-işleme teorisi (cinsiyet şemaları): Bilgi-işleme yaklaşımına göre cinsel tipten ana belirleyicisi şemadır. Şemalar günlük tüm davranışlarımızı organize etmek için var olmak durumundadır. Cinsel rollere dayanan şemalar, çocukların bilgiyi sınıflamasını, ve kız ve erkek olarak rollerinin ayırımına ait bilgiyi kazanmalarını sağlar. Cinsel kimliğe ait net bir şekillenme olmadan, çocuklar önce hem kız hem de erkek tiplerine ait şemalar oluştururlar. Daha sonra kendi cinsiyetlerine uygun örneklerle karşılaşınca bununla ilgilenir ve çeşitli sorularla bu ilgilerini pekiştirirler, böylece çocuklar kendi cinsiyetlerine uygun ek şemalar oluştururlar.

Öğrenme teorisi: bu teori operant koşullanma teorisi olarak ifade edilir. Bu teorinin temel prensibine göre cinsel rol kazanma, ödül ve cezaya dayanır. Çocuklar kendi cinsiyetlerine uygun davranışlarda bulunurlarsa ödüllendirilir, buna karşın cinsiyetlerine uygun davranışlarda bulunmazlarsa cezalandırılır.

1.3. Freud'un Cinsel Gelişim Teorisine Göre Cinsel Gelişim Dönemleri (Psikoseksüel Dönem)

Sigmund Freud (1856-1939) yetişkinlerde kişilik ve anormal davranışlar üzerinde çalışmalar yapsa da kişiliğin yapısında bebeklik ve çocukluk yıllarının önemini belirten ilk kuramcı olması nedeniyle önemli bir yere sahiptir. Freud kişiliğin biçimlenmesinde yaşamın ilk altı yılının önemini vurgulamış ve çocuk yetiştirmede anne-baba tutumlarının önemine dikkati çekmiştir.

Freud'a göre kişilik id, ego ve süpereo olmak üzere üç kısımdan oluşur. İd kişiliğin temel taşıdır. Doğuştan getirilir ve ruhsal enerjinin kaynağıdır. Aynı zamanda id, içgüdülerin de (libido ve saldırganlık) kaynağıdır. Ruhsal enerji içgüdüler şeklinde ortaya çıkar ve bir an önce doyurulmak ister. Ruhsal enerji doyurulma istemiyle içgüdü şeklinde ortaya çıkınca, ego devreye girer. Ego kişiliğin yürütme organıdır. İd'in istekleriyle dış dünyanın (süperegonun) eşleştirilmesi ile uğraşır. Ego gerektiğinde idin isteklerini ertelemeye, hoş yaşantıları seçmeye, hoş olmayanlardan uzak durmaya çalışır. Ego akılcıdır, mantıklıdır bir anlamda kişiliğin karar organıdır. Süpereo ise toplumsal ahlak kurallarını içerir. Süpereo bu anlamda vicdan demektir. Kişinin değer yargıları ve ahlak kuralları süperegonunda bulunur. Her zaman kafasına estiği gibi davranan ve toplumsal kuralları hiçe sayan kişilerde id baskındır, sürekli olarak ahlak kurallarını ve başkalarının ne diyeceğini dikkate alan, kurallara sıkı sıkıya bağlı kalan kişide süpereo baskındır; sürekli olarak akılcı davranmaya çalışan kişide ego baskındır.

Resim 1.10: Süpereo, bireyi yanlış davranışlara girişmekten koruma işlevini görür.

Freud, çocukluğun insan yaşamındaki önemini vurgulamıştır. Bu bölümde Freud'un cinsel (psiko-seksüel) gelişim dönemleri ve bu dönemlerin özellikleri verilmiştir.

- Oral dönem (0-1 yaş)
- Anal dönem (1-3 yaş)
- Fallik dönem (4-6 yaş)
- Latent (gizil-örtük) dönem (7-11 yaş)
- Genital (puberte) dönem (12-18 yaş)

➤ **Oral Dönem**

Bu dönemde haz bölgesi ağızdır. Belli başlı davranış biçimi olarak emme, ya da içine alma gösterilebilir. Bebek bu dönemde etrafındaki uyarıcıları almaya çalışır. Bunu hem emme biçiminde hem de diğer duyu organlarıyla yapmaya çalışır. Örneğin, gözleriyle etrafında gördüklerini, kulaklarıyla duyduklarını içine almaya çalışır. Bu dönemin ikinci kısmında diş çıkarma ile birlikte ısırma davranışı görülmeye başlar. Bu dönem uygun geçirilmediği takdirde, ağızla ve içe almayla ilgili birtakım davranışlar sıklıkla görülebilir. Sigara içme bu davranışlara örnek olarak gösterilmektedir.

Resim 1.11: Bebek ile anne arasındaki sıcak ilişki, güven duygusunun gelişimini olumlu yönde etkiler.

Erickson'a göre ise bebek bu dönemde dünyanın güvenilir bir yer olup olmadığını anlamaya çalışır. Eğer bu dönem iyi geçirilirse **temel güven duygusu** edinilir. Annenin (veya onun yerine geçen kişinin) davranışları bu dönemin en önemli öğelerindedir. Çocuk üç boyut içinde güven duygusu kazanabilir. Bu boyutlar tanıdıklık, tutarlılık ve sürekliliktir. Anne, bebeğin ihtiyaçları ile doyumu arasında yer alır. Bebeğin ihtiyaçlarının düzgün aralıklarla ve yeterli miktarda karşılanması, çocukta temel güven duygusunun gelişimine yol açar. Bu dönemde annesiyle sıcak, sevecen ve güven verici bir ilişki yaşayan çocuğun yaşam boyu diğer insanlarla da benzer nitelikte ilişki kurması beklenir.

➤ **Anal Dönem**

Anal dönem, haz ve ilginin dışkılama bölgesinde yoğunlaştığı dönem anlamındadır. Bu dönemde çocuk, dışkı tutma ve bırakma davranışlarını yoğun biçimde kullanır. Bu dönem tuvalet eğitiminin ağır bastığı dönemdir. Çocuk dışkısını ve çişini, kaslarını kontrol altına alarak tutmayı ve bırakmayı öğrenir.

Tuvalet eğitimi aşamasında anne, çocuğun dışkısını tutmasını ve uygun zaman ve yerde yapmasını ister. Bunun için ödül ve ceza kullanır. Çocuk için dışkısı önemlidir. Dışkısı ile oynayabilir ve çevreye sürebilir. Bu durumda annenin tepkisiyle karşılaşır. Aynı dışkılama işlemi için annenin bazen sevinmesi, bazen kızması çocukta şaşkınlık yaratır. Annesinin baskısı sonucu çocuk, istenmeyen güdülerini bastırır. Bu dönemde annenin çok sabırlı ve sevecen olması gerekir. Annenin tuvalet eğitimi sırasında gösterdiği baskıcı ve katı

tutum, çocuğun dışkısını tutmasına ve ileriki yaşamında inatçı, cimri ve yıkıcı kişilik özellikleri göstermesine neden olabilir.

Resim 1.12: Çocuğa uygulanan tuvalet eğitimi, kişilik özelliklerinin kazanılması üzerinde etkili olabilmektedir.

Çocuk tuvalet eğitimi ile tutma ve bırakma davranışlarını geliştirmektedir. Aynı zamanda bu dönem inatçılık dönemidir. Bu dönemde çocuk, inatla bir şeyi ellerine alır, inatla onu savunur ve korur veya istemediğinde onu atar. Çocuk bu dönemi iyi atlatamazsa, Freud'a göre ileriki yaşlarda koleksiyon yapabilir (tutar) veya müsrif birisi olabilir (bırakır).

➤ **Fallik Dönem**

Bu dönemde kişinin dikkati, ilgisi ve haz duygusu cinsel organlara yönelmiştir. Freud kuramını, bu dönemde yaşadığını düşündüğü oedipus ve elektra kompleksleri üzerine kurmuştur.

Oedipus kompleksi, erkek çocuğun annesine karşı bir istek (cinsel) duyması ve babasını rakip olarak algılaması demektir. Bu dönemde cinsiyeti(ni) keşfeden çocuk, bir yandan babasına hayranlık duyar, öte yandan annesine karşı hissettiği duyguları anlarsa diye babadan korkar. Elektra kompleksi ise kız çocukların babalarına karşı bir ilgi duyması ve annelerini rakip olarak görmeleri durumudur.

Resim 1.13: Her çocuk kendi cinsindeki ebeveynle özdeşim kurar.

Freud, daha çok oedipus kompleksi ile ilgilenmiştir. Gerek kız çocuğun gerekse erkek çocuğun ilk olarak anne ve babasıyla başlayan cinsel tercihleri süreç içinde kız çocuğun annesine benzeme, erkek çocuğun ise babasına benzeme çabalarıyla yön değiştirir. Çocuklar artık kendileri için rakip olan anne ve baba modelleriyle kurdukları özdeşimle onlar gibi olmayı deneyerek bu çatışmayı çözümlenmeye çalışırlar. Kız çocuk annesine benzeyerek babasının beğenisini kazanmaya, erkek çocuk da babasına benzeyerek annesinin beğenisini kazanmaya çalışır. Bu mücadele Freud'un kuramının temelini oluşturur.

Resim 1.14:Freud'un kuramına göre ideal eş olarak kız çocuk babasını erkek çocuk ise annesini tercih eder.

Erkek çocuğun annesine yönelik cinsel duyguları özellikle babasıyla olan ilişkilerinde çatışma yaratır. Babadan gelecek cezanın, cinsel isteklerin merkezi olan organlarına yöneleceğini bekleyen çocuk, babasının kendisini cinsel organlardan yoksun bırakacağından korkar, bu durum **ığdiş edilme korkusu olarak ifade edilir**. Bu durum, anneye duyulan cinsel duyguların ve babaya yönelik düşmanlık duygularının bastırılmasına neden olur. Bu karmaşa aynı zamanda erkek çocuğun babasıyla özdeşleşmesine neden olur ve anneye yönelen cinsel isteklerin yerini sıcak sevgi duygularının almasını sağlar.

Kız çocuklarda ise bu dönemde ilk sevgi nesnesi olan kişinin yani annenin yerini giderek baba alır. Freud'a göre bu durum, kız çocuğun penisten yoksun olduğunu fark etmesi ile başlar. Kız çocuk eksiklik duyduğu bu durumdan, annesini sorumlu tutar ve babasına yaklaşır. Babasına karşı geliştirdiği bu yakınlık aynı zamanda kendinde olmayan bir organa sahip olmasındandır. **Penise imrenme** adı verilen bu durum, erkekteki iğdiş edilme korkusunun karşılığıdır. Bu karmaşa erkek çocukta olduğu gibi kız çocukta da bastırılır ya da çözümlenir.

➤ **Latent (Gizil) Dönem**

İlkokul dönemini kapsayan yedi-on bir yaş dönemi Freud'a göre latent dönem olarak adlandırılır. Bu dönemde çocuk önceki cinsel meraklarını ansızın unuttur. Ruhsal ve cinsel alanda daha önceki yıllarda yaşanmış olan çalkantılar ve çatışmalar yatıştır. Okula başlamayla, cinsel aktivitelerin azalması ve toplumsallaşma görülür. Toplumsal kurallar benimsenir. Bu dönemde anne-baba ve aile bireylerine, öğretmen ve akranlar eklenmiştir. Çocuk artık anne-babasının yanında başka kişilerle de özdeşim kurar.

Resim 1.15: Latent dönemde çocuk toplumun geniş öğrenme olanaklarından yararlanır.

Bu dönemde cinsel roller sağlamlaşır ve pekişir. Kız ve erkek çocukların oyunlarının niteliği farklılaşır.

➤ **Genital (Puberte) Dönem**

Freud ergenlik dönemini genital dönem olarak adlandırmaktadır. Çocuğun cinselliği üreme amacına yönelik değildir daha çok haz almaya yöneliktir. Ergenlik ile birlikte ise kişinin cinselliği üreme amacına yönelik hale gelir. Bu dönem çocuklukla erişkinlik arasında yer alan, ruhsal sorunları bol olan bir dönemdir. Buna paralel olarak çocukluğun bağımlılık döneminden, erişkinin bağımsız dönemine geçiş başlar.

1.4. Cinsel Gelişimin Diğer Gelişim Alanlarıyla İlişkisi

Cinsellik, yaşamımızın ve kişiliğimizin çok önemli bir parçasıdır. Tüm bireylerin cinsel konularda bilgilendirilmeye ihtiyaçları vardır ve yaşları, toplum içindeki konumları, ahlaki değerleri ve bireysel özellikleri değişse de cinselliği yaşama hakları bulunur. Bu hakkın yaşanmaması cinsel gelişim ile diğer gelişim alanlarını etkiler.

Cinsel gelişim, bireyin gelişiminin önemli bir yönüdür. Cinsel gelişimini sağlıklı yürütemeyen bireyin davranışlarında da birtakım bozukluklar görülür. Sağlıklı cinsel gelişim kişinin mutluluğunun ve başarısının temel nedenidir. Yaşamı boyunca bireyin karşılaştığı cinsel engellemeler ve sorunlar çevreye uyumunda olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Kısaca cinsel gelişimde yaşanan sorunlar, sosyal ve duygusal gelişimde dolayısıyla kişilik gelişiminde de sorunlar yaşanabilir.

ETKİNLİK 2

Freud'un kuramında yer alan oedipus ve elektra komplekslerinde gerek erkek gerekse kız çocukların anne ve babalarına olan davranışlarını düşününüz. Çevrenizdeki çocuklardan edindiğiniz gözlemlerinizi ve öğretmeninizin de rehberliği ile oedipus ve elektra karmaşasında erkek ve kız çocukların ebeveynlerine gösterdikleri tavırları sınıfta canlandırınız.

UYGULAMA FAALİYETİ

Çocuğun cinsel gelişim özelliklerini araştırınız. Bu özelliklere uygun etkinlik seçerek hazırlayınız. Etkinliğinizi erken çocukluk eğitim kurumlarında çocuklara uygulayınız. Etkinliğinizi fotoğraflarla ve kamera çekimleri ile destekleyerek sunum hazırlayınız. Etkinliğinizin sonucunu rapor hâline getirip arkadaşlarınızla paylaşınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Çocukların yaş ve gelişim seviyesine göre cinsel gelişim özelliklerini inceleyiniz.	➤ Çocukların yaş ve gelişim seviyesine göre cinsel gelişim özelliklerini araştırınız.
➤ Cinsel gelişim teorilerini ve bu teorilerin özelliklerini inceleyiniz.	➤ Cinsel gelişim teorilerini dikkatlice araştırınız.
➤ Freud'a göre cinsel gelişim dönemlerini inceleyiniz.	➤ Freud'a göre cinsel gelişim dönemlerini dikkatlice hazırlayınız.
➤ Çocukların cinsel gelişim özelliklerine uygun etkinlikleri belirleyerek seçiniz.	➤ Çocukların cinsel gelişim özelliklerine uygun etkinlikleri araştırınız. ➤ Etkinlikleri belirlemek için kitaplardan araştırma yapınız.
➤ Etkinlikler için uygun araç gereçlerinizi hazırlayınız.	➤ Mukavva, karton, resim, dergi, kartlar, makas, yapıştırıcı, boya, kız ve erkek çocuk giysileri gibi araç gereçleri temin ediniz. ➤ Etkinlik için uygun araç gereçleri hazırlarken dikkatli ve temiz olunuz.
➤ Etkinliği çocuklara uygulayınız.	➤ Çocuklara karşı güler yüzlü ve hoşgörülü davranınız. ➤ Çocuklarla olumlu iletişimde bulununuz.
➤ Etkinliği uygularken fotoğraf çekiniz.	➤ İstekli ve yaratıcı olunuz.
➤ Uyguladığınız etkinliği belgelendirecek bir sunum hazırlayınız.	➤ Sunumunuzu dikkatli yaratıcı ve estetik olarak hazırlayınız.
➤ Etkinliğinizin sonucunu rapor haline getirerek arkadaşlarınızla paylaşınız.	➤ Raporunuzu hazırlarken istekli ve dikkatli olunuz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. () Bilişsel-gelişimsel teoriye göre çocuk cinsel rollere ait bilgileri, kişileri taklit ederek ve gözlemleyerek öğrenir.
2. () Cinsel olgunluk bedenin büyümesi ile ilişkili bir kavramdır.
3. () Ergenlik döneminde kas gelişimi erkeklerde kızlara oranla daha fazlayken, yağ dokusu gelişimi kızlarda daha fazla olmaktadır.
4. () Çocuğun doğum olayı ile ilgili soruları iki yaşında başlar.
5. () Çocuğun cinsel gelişime yönelik sorularını ebeveyn soyut örnekler vererek anlatmalıdır.
6. () Freud'a göre "id" kişiliğin temel taşıdır ve bir an önce doyurulmak ister.
7. () Çocuğun ihtiyaçlarının zamanında ve yeterli oranda karşılanmasıyla gelişen çocuk ile anne arasındaki sevgi alışverişi, temel güven duygusunu oluşturur.
8. () Annenin tuvalet eğitimindeki baskıcı tutumu, çocuğun ileride sevecen ve sabırlı bir kişilik özelliği sergilemesine zemin hazırlar.
9. () Ergenlikte gencin cinselliği, üreme amacına yönelik hale gelir.
10. () Oedipus kompleksi kız çocukların babalarına karşı ilgi duyması ve annelerini rakip olarak görmeleri durumudur.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki öğrenme faaliyetine geçiniz.

ÖĞRENME FAALİYETİ-2

AMAÇ

Öğrenme faaliyetinde kazanacağınız bilgi ve beceriler doğrultusunda bireyin cinsel eğitimine uygun ortamlar hazırlayabileceksiniz.

ARAŞTIRMA

- Cinsel eğitime ilişkin değişik kaynaklardan araştırma yapabilir, konu ile ilgili konferans ve seminerleri takip edebilir, bunların sonucunda da izlenimlerinizi rapor haline getirerek sınıfta arkadaşlarınızla paylaşabilirsiniz.

2. CİNSEL GELİŞİMİNİ DESTEKLEMeye YÖNELİK ETKİNLİKLER

2.1. Cinsel Eğitimin Tanımı ve Önemi

Cinsel eğitim, bireye üreme ile ilgili konu ve sorunlarda, cinsel iç dürtü ve güdülerini denetleyebilmesinde, cinsel konularda başkaları ile kuracağı ilişkilerde ve cinsel ilgilerinde gerekli davranışları kazandırmak için yapılan eğitimidir.

Cinsel eğitimin amacı; insanın üreme sistemi ile ilgili bilgiler edinmek, cinsel sisteme sağlıklı bir tutum geliştirmek, cinsel güdüyü denetleyebilmek ve beğenilir amaçlara yönlendirmek, temizlik ve korunma becerilerini alışkanlığa dönüştürmek, karşı cinsle iyi geçinmek, onun cinsel gelişimini anlayışla karşılamaktır.

Her yaşta cinsel eğitimin amacı değişiklik gösterir. Sıfır-otuz altı ay arasında tuvalet eğitimi, otuz ay altı sonrası cinsel kimlik kazanımı ile başlangıç yapılırken, çocukluk ve ergenlik döneminde; kendi vücudunu tanıması, karşı cinsi öğrenmesi, doğum kontrol yöntemleri, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, cinsel güdünün denetim altına alınmasının gerekliliği ve yolları, cinsel ilgilerin akıl sağlığı yönünden önemi, karşı cinsle olumlu bir tutum takınmanın gerekliliği, sağlıklı bir evlenme için gerekli olanlar, insan ilgisini ve uğraşısını daha değerli alanlara çekerek, olumsuz cinsel ilgilerden ve cinsel güdünün törelere uygun olmayan isteklerinden kurtulma yollarına ilişkin bilgi ve tutumları kazandırmak şeklinde devam eder.

Resim 2.1: Cinsel gelişim, her dönemde farklılıklar gösterir.

Cinsel eğitim, çocuğun sorduğu soruların cevaplanmasından çok daha geniş bir kavram olduğu için doğumdan başlayarak ergenlik dönemine kadar, hatta yaşam boyu yapılan sürekli bir eğitim olarak kabul edilir. Cinsel eğitime başlamak için belli bir yaş bulunmamasına rağmen, genellikle cinsellikle ilgili soruların sorulmaya başladığı üç-dört yaşlarının cinsel eğitime başlamak için uygun olacağı düşünülmektedir.

Cinsel eğitim, tüm kişiliği etkileyen bir etkinlik olarak hem aileyi, hem de okulu ilgilendirir. Çocuklar aile çevresinde doğar, burada fiziksel, moral, duygusal gelişimlerini sağlayarak büyürler. Diğer taraftan çocukta ilk cinsel deneyimler, ilgiler ve eğitim de aile içinde gerçekleşir. Bu gelişmelerin sağlıklı olması, ileride kişinin yaşamını olumsuz etkiler. Cinsel gelişimini sağlıklı gerçekleştirememiş ve olumlu yönde cinsel eğitim almamış bireylerde sosyal duygusal açıdan pek çok sorun ortaya çıkabilir. Bu sorunların üstesinden gelemeyen bazı bireylerde ruh sağlığı ciddi şekilde bozulabilir. Hatta bazı cinsel sapıklıklar görülebilir. Çocukluk döneminde cinsel yaşam konusunda eksik, hatalı bilgiler alan yetişkinler, evlendikleri zaman cinsel uyumu olmayan, doyum sağlayamayan sinirli, öfkeli, uyumsuz bireyler olabilirler.

Çocukluk ve gençlik çağında kız ve erkeklerin cinsel yapılarından ve bunun altındaki cinsel dürtülerden kaynaklanan davranış ve tutumlarla, giyinme, süslenme, oturma, yürüme, konuşma gibi belirtilerin ayıp sayılması, kınanması, aşağılanması cinsel rolün benimsenmesini önler. Cinsel dürtülerin, isteklerin ve belirtilerin uzun süre baskı altında tutulması ile cinsel dürtüler, istekler ve bunlara bağlı davranışlar ya hiç ortaya çıkmaz ya da sağlıklı biçimde çıkar.

İlk aşamada anne-babanın, gerek çocuklarının cinsel kimliklerinin oluşumunda, gerekse cinsel eğitimlerinde rolleri büyüktür. Anne babaların tutumları incelendiğinde, cinsel gelişim ve eğitim açısından genellikle uç noktalarda ve hatalı davranışlarda buldukları gözlenmektedir. Bazı anne-babalar, çocuklarında gözledikleri cinsel davranışlardan ve cinsel sorulardan tedirginlik duyarak bunları anormal olarak değerlendirir. Bu nedenle çocukların cinsel eğitimine öncelikle anne babaların bu konuda eğitilmesiyle başlanmalıdır. Anne baba eğitiminin ardından okullarda da cinsel eğitimin verilmesi önemli bir noktadır. Kısaca, cinsel eğitim içine toplumun tüm kesimleri alınmalıdır. Çünkü cinsel roller toplum tarafından belirlenir.

2.2. Cinsel Eğitim Konusunda Dikkat Edilecek Noktalar

Sağlıklı cinsel eğitim ile çocuklar doğru bilgi kazanır, mahremiyete saygı gösterir ve kendine saygı duyar. Bu nedenle gerek aile içinde gerekse okulda, cinsel eğitim konusunda bazı noktalara dikkat edilmesi gerekir. Bu noktalar aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmıştır:

- **Eğitime başlama zamanı:** Cinsellikle ve cinsel gelişimle ilgili bilgilendirme için belirlenmiş kesin bir yaş ya da dönem yoktur. Bu nedenle bu konularda verilen bilginin çocuğun gelişim ve olgunluk düzeyine uygun ve o düzeye uygun ölçüde bilgi olması gerekir.
- **Eğitim verecek kişi:** Çocuklara ya da gençlere cinsel konulardaki bilgileri her gün onlarla yakın temasta bulunan, duygusal bağları kuvvetli olan öncelikle anne-babanın vermesi daha sonra çocuğun yakın hissettiği kişinin vermesi uygundur. Ancak okul ortamında eğitim verecek kişinin de çocukların gelişim özelliklerini ve cinsel gelişim konusunda yeterli donanıma sahip olması gerekir. Hem anne-babalar hem de eğitmen, çocukların sordukları cinsel gelişim ile ilgili soruları, yadırgamadan diğer sorulara verdikleri tepkiler gibi doğallık içinde cevap vermelidir.
- **Cinsel terminoloji:** Cinsel terminoloji yani cinsel eğitimde kullanılacak dil, anne-babalar ve eğitmenler açısından oldukça önemlidir. “Acaba pipi mi yoksa penis mi denmeli?” sorusunun cevabı olarak uzmanlar, cinsel organların doğru isimlerinin öğretilmesini önerirler. Ancak toplum içinde bazı aileler bu terminolojiyi kullanmak istememektedir. Bu nedenle ülke çapında cinsel eğitim programlarındaki cinsel terminolojinin ortak olması ve bu konuda farklılıkların ortadan kaldırılması gerekir.
- **İçerik:** Cinsel eğitim kapsamında sunulacak bilgiler, çocuklara sade bir dille ve onların gelişim özelliklerine uygun olacak şekilde sunulmalıdır.
- **Cinsiyet:** Çocuklara, doğduğu andan itibaren bebeğin cinsiyetine uygun davranmaya özen gösterilmelidir. Onlara uygun cinsellik konusunda örnek olunması gerekir.
- **Ortam:** Cinsel eğitim konuları rahat, sessiz ve sakin ortamlarda tartışılmalıdır.
- **Ses tonu ve konuşma hızı:** Cinsel eğitim, doğal ses tonu ve konuşma hızı ile verilmeli, ayıplanacak ya da utanacak bir durum varmış gibi bir ortam yaratmayacak şekilde, duraksamadan verilmelidir.
- **Beden dili ve yüz ifadesi:** Cinsel eğitim verilirken çocuklar ile göz kontağı kurulmalı, gereksiz el ve kol hareketleri yapılmamalı, başka şeyler ile ilgilenilmemeli, şaşırılmış ve rahatsız olmuş yüz ifadesi kullanılmamalıdır.
- **Yönlendirme:** Çocukların soruları her zaman anne-baba ya da diğer yetişkinler tarafından yanıtlanamayabilir. Bu nedenle çocukların doğru bilgiye ulaşabilmeleri için kitap vb. kaynaklara yönlendirilmesi gerekir.
- **Sınırlılıklar:** Cinsel eğitim verilirken en önemli noktalardan biri de çocuğa kendi vücudunun özel olduğu bilincinin oluşturulmasıdır. Kendisi dışında hiçbir kişinin onun vücuduna o istemeden dokunmaması gerektiği konusunda farkındalık yaratılmalıdır. Her insanın “özel hayatı” olduğu ve “HAYIR” kelimesine mutlaka saygı gösterilmesi gerektiği konusunda bilinç oluşturulmalıdır.

- **Fırsat yaratma:** Bazı çocuklar, gelişimsel açıdan uygun olsa bile cinsel gelişim konusunda soru sormayabilirler. Böyle durumlarda çocukların gelişimsel özellikleri doğrultusunda soru sormaları teşvik edilmelidir.

Bunların yanında okul öncesi dönemde üç-altı yaş arasında görülen mastürbasyon da çok önemli olmakla birlikte bunun nedenlerinin ve bu konuda yapılması gerekenlerin bilinmesi önemlidir. Libidonun bu yaş grubu çocuklarda cinsel organda bulunması nedeniyle çocuğa dar ve önden cepli pantolonlar giydirmek, cinsel organlarda ya da bacak aralarında olan kaşıntılı hastalıklar, erkek çocuklarında sünnet derisiyle ilgili sorunlar ve hayvana binme, alt değiştirme ya da sevme sırasında oluşan yoğun sürtünmenin yarattığı haz sonucunda mastürbasyon görülebilir. Bunun yanında meme emmemiş ya da emzik verilmemiş çocuklarda uyarılma eksikliğini kendi kendini uyararak doyurmaya çalışma çabası, yeni bir kardeşin doğumu, çocuğun kendinden ve ailesinden kaynaklanan duygusal bir sıkıntı yaşamaması, çocuğun uzun süre tek başına bırakılması ve ilgi azlığı, bir arkadaşta ya da kardeşte mastürbasyon davranışının gözlenmesi durumlarında da çocuklar mastürbasyon davranışında bulunurlar.

Mastürbasyonun önlenmesinde şu noktalara dikkat edilmelidir:

- Öncelikle mastürbasyonun onaylanmayan bir davranış olduğu düşüncesini çocuğa belli etmemek gerekir.
- Çocuk kendini değerli, mutlu hissedebileceği sosyal faaliyetlere yönlendirilmelidir.
- Çocuğa her yaşta ihtiyaç duyduğu cinsel konular hakkında bilgi verilmeli, soruları yanıtlanmalı ve cinselliğe karşı olumlu tutum geliştirmesi sağlanmalıdır.
- Çocuk fiziksel olarak aktif olmaya yönlendirilmelidir.
- Çocuk uyku saati gelmeden yatağa yatırılmamalı, uyandığında ise hemen yataktan kaldırılmalıdır.
- Çocuğu rahatsız eden, sıkı dar pantolonlar giydirilmemeli, özellikle mastürbasyonun görüldüğü erkek çocuklarda önden cepli pantolonlar giydirilmemelidir.
- Çocuğun gizli, karanlık ve dar yerlerde uzun süre oynamasına izin verilmemelidir.
- Çocuğa uygun tuvalet ve temizlik alışkanlıkları verilmeli, genital bölgenin temiz ve sağlıklı olmasına özen gösterilmelidir.
- Çocukta bağırsak parazitleri veya herhangi bir nedenle görülen kaşıntılı rahatsızlarda gereken tedbirler alınmalıdır.
- Mastürbasyonun görüldüğü durumlarda çocuğu, cinsel organını kaybedebileceği vb. yönde azarlamak, cezalandırmak yerine çocuğun dikkatini başka bir yöne çekmek önemli yer tutar. Bu durumda çocuklara oynaması için başka bir şey vermek, kolaylıkla çocuğun dikkatini başka bir yöne çekebilir.

2.3. Cinsel Eğitimin Yararları

Cinsel eğitimin bireysel ve toplumsal pek çok yararı vardır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Cinsel eğitim sayesinde çocuk kendi bedenine ve karşı cinsin bedenine saygı duymayı öğrenir. Bu durum çocuğun ileriki yaşantısında kendi cinsiyetindekilerle ve karşı cinsten kişilerle sağlıklı, düzeyli ilişkiler kurmasına neden olur.
- Çocuğun kendi bedenini ve özelliklerini tanıması, kendine güvenini arttıran bir özelliktir.
- Cinsel gelişim ile ilgili bilgileri erken yaştan itibaren alan ve bu anlamda sağlam temeller oluşturan kişi, bedenine karşı sorumluluklarını bilir.
- Cinsel eğitimi aşama aşama ve yaşına uygun olarak alan çocuk/kişi, sonraki yaşamında karşı cinsle kurduğu ilişkilerde dengeli olur.
- Çocuğa verilen doğru bilgiler sayesinde çocuklar kendilerine güven konusunda daha başarılıdır. Bu duygu sayesinde girişkenlikleri artar, daha kolay ilişkiler kurabilirler ve daha başarılı olabilirler.
- Ergenlik döneminde bedensel değişiklikler konusunda bilgilendirilen çocuklar farklılaşmalarını daha çabuk kabullenirler, anormallik endişeleri ve yetersizlik korkuları azalır.
- Doğru bilgilerle donanmış kişi, cinsellik hakkında duyduğu yanlış bilgileri kolaylıkla reddeder.
- Bilgili kişiler arkadaşlarının uygunsuz tekliflerine ve baskılarına direnmekte daha başarılıdır. Ayrıca çocuklar cinsel istismara karşı koyabilme konusunda da bilgilendirildiklerinde birçok istismar olayı önlenecektir.

2.4. Cinsel Sorular

Küçük yaştan itibaren cinsel konularda sorulan sorular cinsel eğitimin en önemli parçasını oluşturur. Çocukların cinsellikle ilgili sordukları sorulara eksik ya da kaçamak cevaplar verilmesi, anne-babalara ya da diğer yetişkinlere karşı güvensizliğe neden olur.

Çocuklar önce, yaklaşık olarak iki buçuk, üç yaşlarında cinsiyetle ilgili fiziksel farklılıkları fark ederler. Bu yaşlarda aynanın karşısına geçip vücudunu incelemeye başlaması cinselliğin ilk göstergelerinden biridir. Bu yaştaki çocuklar doktorculuk oyunlarında karşı cinsin özelliklerini keşfetmeye çalışır. Bundan dolayı “Neden babaların bıyıkları var?”, “Neden babalar etek giyemez?”, “Neden kızlar çişini ayakta yapmaz?” gibi soruları sormaya başlarlar. Hatta kardeşleriyle yaş farkı az ise ya da komşu ve akrabalarında yaşı yakın çocuk var ise bu sorular daha erken başlayabilir.

Okul öncesi dönemdeki çocuklar kendi bedenleriyle çok ilgilidir. Çevredeki dünya kadar kendi hakkında da bilgi sahibi olmak isterler ve başta cinsel konular olmak üzere pek çok soru sorarlar. Bu sorular arasında özellikle üç yaştan sonra pipi ile ilgili sorular sorulur, çünkü bu dönem çocukların cinsel gelişim açısından fallik döneme rastlamaktadır. Bu dönemde erkek çocukların sünet ettirilmemesi gerekir. Ayrıca üç-dört yaş civarında doğum

ile ilgili soruların sorulduğu dikkati çeker. Kısaca çocuğun cinsel konulara karşı ilgisi, üç yaşlarında başlayarak beş-altı yaşlarına kadar oldukça güçlü bir meraka dönüşür. Özellikle de evde, komşuda bir çocuğun doğması, hayvanların yavrulaması, filmler, resimler, bu konuda yetişkinlerin ve arkadaşlarının konuşmaları, çocuğun genital organlarına karşı ilgisi ve bunlarla oynaması, karşıt cinsin kendinden ayrı olduğunu görmesi ve buna benzer durumlar çocuğun cinsel konulara karşı merakını yükselten kaynaklardır. Bunun yanında sorulara inandırıcı cevaplar verilmemesi, susturulmak istenmesi, çocuğun bu merakının artmasına neden olur.

Resim 2.2:Çocuklar bedenleriyle çok ilgilidir.

Okul çağındaki çocuğun cinsel konulara merakı da oldukça fazladır. Eğer okul öncesi çağda çocuğun merakı onun anlayabileceği biçimde doğru olarak cevaplandırılmışsa merakı, daha sosyal konulara doğru çevrilmiş olur. Bunun aksi olmuşsa, çocuğun cinsel konulara karşı merakı daha da artar. Çocuklar ergenlik çağına girdiğinde cinsel gelişim alanında yapılan etkinlikler yetersiz kalmaktadır. Ergenlik döneminde de merak artar, ancak ebeveynle geçmişteki iletişime bağlantılı olarak soru sorar veya paylaşımında bulunur. Bu yaşlarda çocuklar öğrenmek istediklerini genellikle arkadaşları ile konuşarak ya da kitap vb. yayınlardan okuyarak öğrenirler. Bu dönemde ebeveyn ile arasında güven var ise, yaşadıklarını paylaşır. Bu paylaşımı arttırabilmek için yetişkinler, “Senin doğru olanı yapacağımı biliyorum ama bana ihtiyacın olduğunda yanındayım.” mesajını vermelidir.

Kısaca her dönemde sorulan sorularda en önemli faktör yetişkinlerin gösterdikleri tutumlardır. Çocukların sorularına saygı duyulmalı, soru soramayan çocuklar soru sorma konusunda cesaretlendirilmelidir. Çocuklar evlerinde bu konu ile ilgili yeterli bilgiyi alamadıklarında başka kaynaklardan almaya çalışacaklardır ve bu bilgiler her zaman pek doğru olmayacaktır. Beş yaşındaki çocuk, bebeklerin annelerin göbek deliğinden çıktığını düşünebilecektir. Bu çocuğun cinsel anlamda bilgilendirilmediği anlamına gelmemektedir. Esas problem, ebeveynlerin çocukların yaşlarına ve bilgilerine uygun açıklamalar yapmakta zorlanmalarıdır. Bebek doğumdan itibaren ne kadar çok kucaklanır, öpülür, sevilirse çocuğun vücudu ile o derece barışık olması ve ileri yaşlarda cinselliği olması gerektiği gibi güzel bir şey olarak algılaması sağlanır. Sorulan soruların cevaplanmasında doğadaki örneklerden yararlanılarak açıklamaların somutlaştırılması gerekir.

2.5. Cinsel Gelişime Uygun Etkinlikler

Aşağıda çocukların cinsel gelişim dönemlerine uygun çocuk ve ebeveyn arasında geçen soru ve cevap etkinliklerine ilişkin örneklere yer verilmiştir.

Sorular cevaplanmadan önce çocukların yaş ve gelişim özellikleri dikkate alınmalı, çocuğun gerçekten neyi sormak istediği anlaşılmalıdır. Verilecek bilginin ne olacağına karar verilmesi önemlidir.

SORU 1: BEN DE NEDEN ERKEK ÇOCUKLAR GİBİ AYAKTA ÇİŞİMİ YAPAMIYORUM?: Bu sorular iki buçuk-üç yaşlarında daha fazla sorulur.

Çocuk: Ben de neden erkek çocuklar gibi ayakta çişimi yapamıyorum?

Ebeveyn: Kızlar ile erkeklerin vücutları farklıdır.

Çocuk: Neden farklıdır?

Ebeveyn: Sen kız olarak doğdun. Erkekler çişini yapmak için pipileriyle dünya gelirler. Bu nedenle zaman zaman oturmadan yapabilirler.

Çocuk: Keşke ben de erkek olsaydım.

Ebeveyn: Kız olmanın da erkek olmanın da farklı güzellikleri vardır. Hayvanların da kendi aralarında farklılıkları vardır. Örneğin, fillerin hortumu, tavşanların uzun kulakları vardır.

SORU 2: BEN NEREDEN GELDİM?: Çocuklar üç-dört yaşlarında doğum ile ilgili sorular sormaya başlar. Bu sorulara çocuğun sorduğu kadar cevap verilmelidir.

Çocuk: Ben nereden geldim?

Ebeveyn: Sen nereden geldiğini düşünüyorsun?

Çocuk: Bilmiyorum, arkadaşım Ayşe bebeklerin nasıl yapıldığını biliyor, fakat bana anlatmıyor.

Ebeveyn: Pekala, bebekler annelerin vücudunda özel bir yerde büyürler.

Çocuk: Bebek orada nasıl oldu?

Ebeveyn: Anne ve baba onu, annenin vücudundaki küçük yumurta ve babanın vücudundaki bir sperm ile yaptılar.

SORU 3: BENİM DE ÇOCUĞUM OLUR MU?

Kız çocuklar için:

“Elbette olur. Ancak bunun için öncelikle büyümen gerekir. Bir bebeği taşıyabilmek ve dünyaya getirebilmek için vücudunun, annenin vücudu kadar büyümesi gereklidir. Şu an senin vücudun bir bebek dünyaya getirmek için yeterince büyümemiştir. Ayrıca bir bebeğin sorumluluğunu alabilecek ve büyütebilecek duruma gelmen gerekir. Tıpkı annen gibi...”

Erkek çocuklar için:

“Elbette olur. Ancak bunun için öncelikle büyümen gerekir. Şu an senin vücudun bir bebeğin olması için yeterince büyümemiştir ve bir bebeğin sorumluluğunu alabilecek duruma gelmen gerekir. Tıpkı baban gibi...”

SORU 4: ANNEMİN VAJİNASINI, BABAMIN PENİSİNİ GÖREBİLİR MİYİM?

Üzgünüm, hayır. Çünkü vücudumuzdaki bazı organlar özeldir. Bu organları başkalarına göstermemiz doğru değildir. Anne-babanın cinsiyet organları (vajina ve penis) ve annenin memeleri özeldir. Bunları herkese göstermek veya isimlerini söylemek gerekli değildir. Ayrıca insanların bu organlarımıza dokunmasına ve bunlarla ilgili konuşmasına da izin vermemeliyiz.”

NEDEN ANNEMİN MEMELERİ VAR, BABAMIN YOK?

Annen bir kadın, baban bir erkek. Erkeklerin memeleri yoktur. Kadınlar ise çocuk sahibi olabildikleri için memeleri vardır. Çocuk doğduktan sonra annelerin memelerinden gelen sütle beslenir.

BEBEKLER ANNELERİNİN KARNINA NASIL GİRİYOR?

Anne ve babaların vücutları birbirine çok uygundur ve birbirleri ile çok yakınlaştıklarında bir bebek oluşabilir. Bu bebek anne karnında büyür.

O KÜÇÜK DELİKTEN BEBEKLER NASIL ÇIKAR?

Bebeğin çıktığı delik çok esnek bir şeydir ve doğum olacağı zaman bebeğin içinden çıkabileceği kadar büyüebilir.

Etkinlik 3

Çocuğun cinsel gelişim özelliklerini dikkate alarak siz de yukarıda verilen etkinliklere benzer diyaloglar hazırlayınız. Not ediniz ve sınıfta okuyarak, arkadaşlarınızla tartışınız. Gerektiğinde öğretmeninizin desteğini alınız.

2.6. Cinsel Gelişime Uygun Araç Gereçler

Küçük çocuklar geleceğe oyun yoluyla hazırlanırlar. Çocuğun ilk hayat deneylerini geliştirici, öğretici ve düşündürücü niteliği olan oyun araçları ile zenginleştirmek onların gelişimlerinde önemli rol oynar. Kavrama hızının en yüksek olduğu okul öncesi yıllarında çocukları düşündüren ve toplumsal olgunluğa erdiren cinsel gelişim alanını destekleyen uygun araç gereçlere önem vermek gerekir. Cinsiyet özelliklerini vurgulayan yap-bozlar, yine cinsiyet özelliklerini ayırt etme amacıyla kız ve erkek kıyafetlerinin yer aldığı araç gereçler ya da hayvanların yer aldığı üreme olayının anlatıldığı kitaplar vb. çocuğun cinsel gelişimi ve cinsel kimliğinin kazanımı açısından son derece önemlidir. Bu tür araç gereçler çocukların soru sormasına zemin hazırlayacak ve çocuk öğretmenin açıklamalarını dikkatle dinleyebilecektir.

Resim 2.4: Okul öncesi dönemde üreme olayını hayvanlarla anlatmak kolaylık sağlar.

Çocukların davranış ve sorunlarına çözüm ararken, küçük çocukların algılayışları, anlayışları ve dünya deneyimlerinin yetişkinlerden farklı olduğu unutulmamalıdır. Çocuklar genellikle soyut kavramları anlamakta güçlük çekerler. Örneğin, bir bebeğin annenin karnında büyüdüğü anlatıldığında, bebeğin annenin midesinde yiyeceklerle karışık olduğu tarzında düşünebilirler.

Cinsel gelişime uygun araç gereç hazırlanırken

- Çocuğun yaş ve gelişim düzeyi dikkate alınmalıdır.
- Çocuğun anlayabileceği şekilde basit bir aktarımı olmalıdır.
- Çocuğun geçirdiği deneylere ve yaşama biçimine uygun olmalıdır.
- Çocuğun çevresi dikkate alınmalıdır. Bitkiler ve hayvanlar bir üreme olayını anlatmada yardımcı olabilir.
- En verimli öğrenim şeklinin somut öğrenim olduğu unutulmamalıdır.

Etkinlik 4

Cinsel gelişime uygun araç gereçlerin neler olabileceğini düşününüz ve söyleyiniz. Bunları hazırlarken başka nelere dikkat edilebileceğini maddeleyiniz.

- 1-
- 2-
- 3-
- 4-

2.7. Cinsel Gelişime Uygun Etkinlik Planlama

Cinsel gelişim ve eğitim sürecinde en çok karşılaşılabilecek durumlardan biri cinsel oyunlardır. Bu oyunların ilk on beş ay içinde ortaya çıktığı belirtilir. Cinsel oyunlar doğal ve beklendik oyunlardır. Bu oyunlar arasında bulunan evcilik ve doktorculuk oyunu üç yaş civarında görülür.

DOKTORCULUK OYUNU

Örnek olay: Çocuğunuzun odasına giriyorsunuz ve onu arkadaşı Ayşe'nin muayene ettiğini görüyorsunuz. Oğlunuz elbiselerini çıkarmış, Ayşe oyuncak stetoskoplara onun kalbini dinliyor.

Birinci adım: Kendi kendinize “**Niçin böyle yapıyorlar?**”

- Birbirlerinin vücutlarını merak etmiş olabilirler.
- Doktorun muayenehanesinde olanları tekrar ediyorlar.
- Televizyonda gördüklerini tekrar ediyorlar.

Olası tepkiler ve mesajlar

Birinci tepki: Derhal elbiseni giy, seni tekrar bu tarzda görmek istemiyorum.

Birinci mesaj: Çocuklar bu davranış çok kötüdür (Anne babanın göremeyeceği yerde bu davranışları tekrarlayabilirler.).

İkinci tepki: Ayşe elbiselerini giy ve derhal evine git.

İkinci mesaj: Ayşe kötüdür ve bu onun hatasıdır.

Üçüncü tepki: Tamam, birbirinizi merak etmişsiniz, elbiselerinizi giyin, ben size insan vücuduyla ilgili bazı resimler göstereceğim.

Üçüncü mesaj: Merak normal bir şeydir (Anne-baba bu soruları cevaplayacağı konusunda teminat veriyor.).

Dördüncü tepki: Birbirinizin vücudunuza dokunmanızı istemiyorum. Herkesin vücudu özeldir ve ona izinsiz dokunulmaz. Oyun oynadığınızda sizden elbiselerinizi açmamanızı istiyorum.

Dördüncü mesaj: Çıplaklık ve dokunma özeldir (Ebeveyn oyunların sınırlarını çocuklara bildiriyor.).

Beşinci tepki: Görmezlikten gelme

Beşinci mesaj: Çocuklar hiçbir şey öğrenemez. Bu tarzda oynamaya devam edebilir de etmeyebilir de.

Cinsiyet rolleri, toplumun erkeğe ve kadına yüklediği cinsiyetlerine uygun davranış biçimleridir. Bu rollerin kazanılmasında bu nedenle toplum etkendir. Ancak toplumun bu baskısı zaman zaman ailelerin çocuklarına gereksiz baskı yapmasına neden olur.

CİNSİYET ROLLERİ

Örnek olay: Dört yaşındaki oğlunuzun odasına giriyorsunuz. Oğlunuz arkadaşı Ayşe'nin bebeğinin altını değiştiriyor ve size "Bana böyle bir bebek alır mısın?" diye soruyor.

Birinci adım: Kendi kendinize sorunuz.

Niçin böyle yapıyorlar?

- Televizyondan görmüş olabilir.
- Arkadaşının sahip olduğu şeyden istiyor.
- Onun için farklı ve ilgi çekici bir oyuncaktır. Diğer erkek çocukların hiçbiri böyle bir oyuncuğa sahip değil.
- Bez değiştirmeyi yetişkinlerden görmüştür.
- Oyunda baba oluyordur.

Olası tepkiler ve mesajlar

Birinci tepki: Bu bir kız oyuncuğudur, erkekler bebekle oynamaz.

Birinci mesaj: Yalnızca erkeklerin ve yalnızca kızların oynayacakları oyuncaklar vardır.

İkinci tepki: Baba rolünü oynamak ne hoş.

İkinci mesaj: Oyun, yaşam için bir provadır. Bebek bakımı kabul edilebilir yetişkin erkek davranışıdır.

Üçüncü tepki: Sana böyle bir oyuncak almayacağım fakat arkadaşımınki ile oynayabilirsin.

Üçüncü mesaj: Karmaşık bir mesaj. Çocuğun böyle bir oyuncuğu olmayacak fakat bu tür oyuncaklarla oynaması normaldir.

Dördüncü tepki: Benim için problem değil, fakat baban böyle bir şeyin alınmasına müsaade etmez.

Dördüncü mesaj: Anne ve baba her şey üzerine aynı fikirde değiller. Bu durumda babanın dediği oluyor.

Beşinci tepki: Bu konu hakkında düşüneneğim.Niçin sen ve Ayşe başka şeyle oynamıyorsunuz?

Beşinci mesaj: Şu an oyuncaklarla oynamak için uygun değil.

BİRLİKTE BANYOYA GİRME

Genellikle üç yaşa kadar çocuklar anne-babanın çıplaklığını çok fazla önemsemeyebilir. Dört-beş yaşından itibaren bunun farkına varacaktır. Bu yaşlarda anne-babanın örtünmesinde yarar vardır. Yetişkin vücudu ile kendi vücut ölçülerini karşılaştıran çocuğun kafasında yanıtlanması zor sorular oluşabilir. Anne-babanın mahremiyeti kadar çocuğun mahremiyetine de saygı duyulmalı ve bu mahremiyete uygun davranılmalıdır. Çocukla konuşurken, vücudundaki özel organları başkalarına göstermenin uygun olmadığı vurgulanmalıdır.

TELEVİZYONDAKİ UYARICILAR

Ansızın çıkan erotik sahneler karşısında ailelerin sıklıkla gösterdiği tavır hemen kanal değiştirmek ya da filmi ileri sarmaktır. Bu tutum yanlıştır. Çünkü çocuk göreceği kadarını görmüştür. Böyle davranıldığında çocuk;

- Konuya daha fazla ilgi duymaya başlar, filmin ayrıntılarını ve devamını öğrenmek için özel bir çaba harcayabilir.
- Gördüğü sahnelere anne-babasının aşırı tepki göstermesinin nedenini araştırmak için konuya daha fazla ilgi gösterebilir, hatta uygulamaya kalkışabilir.
- Anne babanın yöntemini benimseyip cinselliği kötü, onaylanmaz ve zararlı olarak algılayabilir ve cinselliğe karşı tavır geliştirebilir.

Ancak böyle durumlarda kalmamak amacıyla aile olarak bilinçli bir televizyon izleme politikası oluşturulmalıdır.

UYGULAMA FAALİYETİ

Çocuğun cinsel eğitiminde kullanmak için bir etkinlik hazırlayınız. Etkinliğinizi sınıf ortamında veya uygun ortamlarda uygulayınız. Etkinliğinizin sonucunu rapor haline getirip arkadaşlarınızla paylaşınız.

İşlem Basamakları	Öneriler
➤ Çocuğun cinsel gelişimine yönelik bir hikâye oluşturunuz.	➤ Çocuklardaki cinsiyet farklılıklarına ilişkin hikâye oluşturabilirsiniz.
➤ Hikâyenin amacını ve planını yapınız.	➤ Hikâyenin amacını tahtaya yazmalarını isteyiniz. ➤ Hikâyenin planını tahtaya yazmalarını isteyiniz.
➤ Hikâyede yer alan kahramanlara ilişkin görev dağılımı yapınız.	➤ Hikâyede yer alan kahramanlara uygun rol dağılımı verildiğini kontrol edebilirsiniz.
➤ Görev alan öğrencilerden her birine aldıkları rollerle ilgili aksesuarlar dağıtınız.	➤ Alınan role uygun aksesuar alıp almadıklarını kontrol edebilirsiniz.
➤ Canlandırılacak ortama ilişkin araç gereçleri sınıf ortamında yerleştirerek düzenleyiniz.	➤ Sınıf ortamında ev ortamının oluşturduğu araç gereçleri kontrol edebilirsiniz.
➤ Hikâyeyi canlandırınız.	➤ Görev almayan öğrencilerin dikkatli izlemelerini ve notlar almalarını söyleyiniz.
➤ Hikâyede rol alan cinsiyete ait karakterleri oynarken (anne-baba, kız ve erkek çocuk) kendi yaşadıkları problemlere hikâyede yer vermelerini isteyiniz.	➤ Problemlerin ders konularına uygunluğunu tespit edebilirsiniz. ➤ Problemlerin yansıtılması sırasında öğrencilerin yansıttığı duygu ve düşünceleri tespit edebilirsiniz.
➤ Karşılaşılabilecek problemlere ilişkin çözüm yollarını da hikâyede yansıtınız.	➤ Problemlere ilişkin bulunan doğru çözüm yollarına hikâyede yer vermediğinizi kontrol edebilirsiniz.
➤ Problem çözümüne ilişkin önerileri rapor haline getiriniz.	➤ Problem çözümüne ilişkin sonuçları raporlaştırmada dikkat edilecek noktaları gözden geçirebilirsiniz.

KONTROL LİSTESİ

Uygulama faaliyetinde yapmış olduğunuz çalışmaları kendiniz ya da arkadaşınızla değerlendiriniz.

Değerlendirme Ölçütleri	Evet	Hayır
1. İşlenen konulara ilişkin hikaye oluşturdunuz mu?		
2. Hikâyenin amacını tahtaya yazmalarını istediniz mi?		
3. Hikâyenin planını tahtaya yazmalarını istediniz mi?		
4. Hikâyede yer alan kahramanlara uygun rol dağılımı verildiğini kontrol ettiniz mi?		
5. Alınan role uygun aksesuar alıp almadıklarını kontrol ettiniz mi?		
6. Sınıf ortamında ev ortamının oluşturduğu araç gereçleri kontrol ettiniz mi?		
7. Görev almayan öğrencilerin dikkatli izlemelerini ve notlar almalarını söylediniz mi?		
8. Problemlerin ders konularına uygunluğunu tespit ettiniz mi?		
9. Problemlerin yansıtılması sırasında öğrencilerin yansıttığı duygu ve düşünceleri tespit ettiniz mi?		
10. Problemlere ilişkin bulunan doğru çözüm yollarına hikâyede yer verip vermediğinizi kontrol ettiniz mi?		
11. Problem çözümüne ilişkin sonuçları raporlaştırmada dikkat edilecek noktaları gözden geçirdiniz mi?		

DEĞERLENDİRME

Değerlendirme sonunda “Hayır” şeklindeki cevaplarınızı bir daha gözden geçiriniz. Kendinizi yeterli görmüyorsanız öğrenme faaliyetini tekrar ediniz. Bütün cevaplarınız “Evet” ise “Ölçme ve Değerlendirme”ye geçiniz.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki cümlelerin başında boş bırakılan parantezlere, cümlelerde verilen bilgiler doğru ise D, yanlış ise Y yazınız.

1. () Çocuklar üç-dört yaşlarında cinselliğin üreme yönünü yani doğumu merak ederler.
2. () Çocuklara cinsel eğitim verilirken soyut örneklendirmeler kullanılmalıdır.
3. () Cinsellik konusunda en iyi eğitim yöntemi çocuğunuza uzun bir şekilde açıklama yapmaktır.
4. () Çocuk, cinsellik konusunda yeterli bilgiyi ebeveynlerinden alamadığında bu bilgileri arkadaşlarından öğrenmeye çalışacaktır.
5. () Cinsel konulara yönelik ebeveyn-çocuk meseleleri genellikle çocuğun soruları ile başlar.

Aşağıdaki cümleleri dikkatlice okuyarak boş bırakılan yerlere doğru sözcüğü yazınız.

6.çocuğun sorduğu soruların cevaplanmasından çok daha geniş bir kavram olduğu için, doğumdan başlayarak ergenlik dönemine kadar, hatta yaşam boyu yapılan sürekli bir eğitim olarak kabul edilir.
7. Cinsel gelişimini sağlıklı gerçekleştirememiş ve olumlu yönde cinsel eğitim almamış bireylerde açıdan da pek çok sorun ortaya çıkabilir.
8. İlk aşamada..... gerek çocuklarının cinsel kimliklerinin oluşumunda, gerekse cinsel eğitimlerinde rolleri büyüktür.
9. Gerek aile içinde gerekse okulda, cinsel eğitim konusunda eğitime başlama zamanı, eğitim verecek kişi, cinsel terminoloji, içerik, cinsiyet, ortam, ses tonu ve konuşma hızı, beden dili ve yüz ifadesi, yönlendirme, sınırlılıklar ve..... dikkat edilmesi gereken noktalar arasındadır.
10. Cinsel eğitim konuları,,ve ortamlarda tartışılmalıdır.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise “Modül Değerlendirme”ye geçiniz.

MODÜL DEĞERLENDİRME

Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz ve doğru seçeneği işaretleyiniz.

1. Anne-erkek çocuk ve baba-kız çocuk ilişkisinin oedipal ve elektra kompleksiyle çözümlenerek, kişilik gelişiminin şekillendiğini ve bu sürecin cinsel gelişime ait bir süreç olduğunu belirten teori hangisidir?
A) Bilişsel-gelişimsel teori
B) Sosyal öğrenme teorisi
C) Psikoanalitik teori
D) Bilgi-işleme teorisi
2. “İnsanın üreme sisteminin ve organlarının sağlıklı döl üretebilecek düzeye ulaşabilmesidir.” ifadesini karşılayan terim hangisidir?
A) Cinsel olgunluk
B) Cinsel kimlik
C) Cinsel eğitim
D) Cinsel gelişim
3. Aşağıdakilerden hangisi sosyal-öğrenme teorisine göre çocuğun erkek-kadın cinsiyet rollerini öğrendiği kaynaktır?
A) Anne, baba, kardeş, medya vb. kaynaklardan elde edilen soyutlamalardan
B) Cinsel rollere ait bilgileri, kişileri gözlemleyerek ve onları taklit ederek
C) Cinsel rollere dayanan şemalardan
D) Ebeveynle özdeşleşme süreci sonunda
4. Aşağıdakilerden hangisi cinsel kimlik ile ilgili doğru bir açıklamadır?
A) Cinsel kimlik, bireyin cinsiyetinden haberdar olmasıdır.
B) Bireyin bedenini ve benliğini belli bir cinsellik içinde algılayışı, kabullenışı, duygu ve davranışlarında buna uygun biçimde yönelişidir.
C) Bireyin kadın ya da erkek olarak kendisinin farkına varması ve kabullenmesidir.
D) Yukarıdakilerin hepsi
5. Çocuğa verilen cinsel eğitim ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?
A) Çok erken yaşlarda verilmelidir.
B) Böyle bir eğitimin verilip verilmeyeceğini aile kendine göre belirlemelidir.
C) Soyut bilgiler zihni karıştırmayacaktır.
D) Cinsel eğitime ne çok erken ne de çok geç başlanmalı; çocuğa istediği anda verilmelidir.
6. “Sürekli olarak ahlak kurallarını ve başkalarının ne diyeceğini dikkate alan, kurallara sıkı sıkıya bağlı kalan kişide aşağıdakilerden hangisi baskındır?
A) İd
B) Ego
C) Süperego
D) Kişilik

7. Freud'un cinsel gelişim dönemlerine göre 1-3 yaş hangi dönem olarak adlandırılmaktadır?
A) Oral dönem
B) Anal dönem
C) Fallik dönem
D) Genital dönem
8. Cinsel gelişim dönemlerinden anal dönem ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
A) Bu dönem tuvalet eğitiminin ağır bastığı dönemdir.
B) Annenin tuvalet eğitimi sırasında gösterdiği baskıcı tutumu çocuğun ileriki yaşamında inatçı, cimri ve yıkıcı kişilik özellikleri göstermesine neden olur.
C) Bu dönem inatçılık dönemidir.
D) Bu dönemde çocuğun ilgisi cinsel organlara yönelmiştir.
9. “0-1 yaş döneminde çocuk ile ona bakan kişi arasında gelişen çocuğun istek ve ihtiyaçlarının zamanında ve yeterli oranda karşılanmasıyla desteklenen çocuk ile ebeveyn arasındaki sevgi alışverişine ne denir” ?
A) Bağlılık
B) Sevgi
C) Temel güven duygusu
D) Güven
10. Aşağıdakilerin hangisi Freud'un cinsel gelişim dönemlerinden olan latent (gizil) döneme ait bir özellik **değildir**?
A) Bu dönem yedi-on bir yaş dönemini kapsar
B) Bu dönemde çocuk önceki cinsel meraklarını ansızın unuttur.
C) Toplumsal kuralları benimsemeye zorluk yaşanır.
D) Çocuk artık anne-babasının yanında başka kişilerle de özdeşim kurar.
11. “Kişinin cinselliği üreme amacına yönelik hale gelir. Bu dönem çocuklukla erişkinlik arasında yer alan, ruhsal sorunları bol olan bir dönemdir. Buna paralel olarak çocukluğun bağımlılık döneminden, erişkinin bağımsız dönemine geçiş başlar.”
Yukarıda verilen ifadeler, Freud'un cinsel gelişim dönemlerinden hangisini ifade etmektedir?
A) Anal dönem
B) Fallik dönem
C) Genital dönem
D) Latent dönem
12. “Kız çocukların babalarına karşı ilgi duyması ve annelerini rakip olarak görmeleri” durumu aşağıda verilen terimlerin hangisi ile ifade edilir?
A) Oedipus kompleksi
B) Elektra kompleksi
C) İğdiş edilme korkusu
D) Özdeşim kurma

13. Cinsel eğitimle ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
- A) Çocukluk döneminde cinsel yaşam konusunda eksik, hatalı bilgiler, gencin evlendiği zaman cinsel uyumu olmayan, doyum sağlayamayan birey olmasına neden olabilir.
 - B) Üst sosyo-ekonomik seviyedeki aileler, çocuklarının cinsel ilgilerini bastırmaya eğilimlidirler.
 - C) Çoğu anne-babalar cinsel eğitimin çocuğa ya da gence bu konuda sadece bir şeyler anlatmak olduğu düşüncesindedirler.
 - D) Anne-babanın, gerek çocuklarının cinsel kimliklerinin oluşumunda, gerekse cinsel eğitimlerinde rolleri büyüktür.
14. Aşağıdakilerden hangisi çocuğun cinsel gelişiminde dikkat edilmesi gereken özelliklerden biri **değildir**?
- A) Çocuğun yaş ve gelişim düzeyi dikkate alınmalıdır.
 - B) Çocuğun anlayabileceği şekilde basit bir aktarımı olmalıdır.
 - C) Çocuğun yaşama biçimine uygun olmalıdır.
 - D) Çocuğun her sorusu yanıtlanmamalıdır.
15. Aşağıda verilen ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
- A) Çocuklarla ebeveynlerin cinsellik konusunda en rahat iletişimi üç-dört yaşlarında olmaktadır.
 - B) Çocuğunuza cinsellik hakkında verdiğiniz mesajlar aynı zamanda sizin değer ve tavırlarımızı yansıtmaktadır.
 - C) Çocuğa verilecek cinsel eğitim konusundaki mesajlarda, ne söyleyeceğimizi, nasıl söyleyeceğimizi ve neleri söyleyeceğimizi belirlememiz gerekir.
 - D) Çocuklar genellikle ilk yıllarda cinselliğin üreme yönünü merak ederler.

Örnek olay: Alican, anne babasına sık sık “Ben nasıl doğdum?, Neden kızların pipisi yok?” vb. sorular sormaktadır. Anne babası bu soruları genelde duymazlıktan gelmekte, bu durumda Alican da soruları daha fazla tekrarlamaktadır.

Bu bilgilere dayanarak aşağıdaki soruları yanıtlayınız.

16. Alican cinsel gelişim açısından hangi dönemdedir? Açıklayınız.
17. Alican’ın anne-babası bu sorulara nasıl cevap vermelidir? Neden? Bu durum için neler önerirsiniz?
18. Alican’ın bulunduğu cinsel gelişim döneminde cinsellikle ilgili daha farklı hangi sorular ve durumlar ile karşılaşılabilir? Açıklayınız.

DEĞERLENDİRME

Cevaplarınızı cevap anahtarıyla karşılaştırınız. Yanlış cevap verdiğiniz ya da cevap verirken tereddüt ettiğiniz sorularla ilgili konuları faaliyete geri dönerek tekrarlayınız. Cevaplarınızın tümü doğru ise bir sonraki modüle geçmek için öğretmeninize başvurunuz.

CEVAP ANAHTARLARI

ÖĞRENME FAALİYETİ-1'İN CEVAP ANAHTARI

1	Yanlış
2	Doğru
3	Doğru
4	Yanlış
5	Yanlış
6	Doğru
7	Doğru
8	Yanlış
9	Doğru
10	Yanlış

ÖĞRENME FAALİYETİ-2'NİN CEVAP ANAHTARI

1	Doğru
2	Yanlış
3	Yanlış
4	Doğru
5	Doğru
6	Cinsel eğitim
7	Sosyal duygusal
8	Anne-baba
9	Fırsat yaratma
10	Rahat, sessiz ve sakin

MODÜL DEĞERLENDİRMENİN CEVAP ANAHTARI

1	C
2	A
3	B
4	D
5	D
6	C
7	B
8	D
9	C
10	C
11	C
12	B
13	B
14	D
15	A

16. Alican cinsel gelişim açısından fallik dönemdedir. Yani üç–altı yaş aralığındadır. Bu dönemde kişinin dikkati, ilgisi ve haz duygusu cinsel organlara yönelmiştir. Freud kuramını, bu dönemde yaşandığını düşündüğü oedipus ve elektra kompleksleri üzerine kurmuştur. Oedipus kompleksi, erkek çocuğun annesine karşı bir istek (cinsel) duyması ve babasını rakip olarak algılaması demektir. Bu dönemde cinsiyeti(ni) keşfeden çocuk, bir yandan babasına hayranlık duyar, öte yandan annesine karşı hissettiği duyguları anlarsa diye babadan korkar. Elektra kompleksi ise kız çocukların babalarına karşı bir ilgi duyması ve annelerini rakip olarak görmeleri durumudur.

Freud, daha çok, oedipus kompleksi ile ilgilenmiştir. Gerek kız çocuğun gerekse erkek çocuğun ilk olarak anne ve babasıyla başlayan cinsel tercihleri süreç içinde kız çocuğun annesine benzeme, erkek çocuğun ise babasına benzeme çabalarıyla yön değiştirir. Çocuklar artık kendileri için rakip olan anne ve baba modelleriyle kurdukları özdeşimle onlar gibi olmayı deneyerek bu çatışmayı çözümlenmeye çalışırlar. Kız çocuk annesine benzeyerek babasının beğenisini kazanmaya, erkek çocuk da babasına benzeyerek annesinin beğenisini kazanmaya çalışır. Bu mücadele Freud’un kuramının temelini oluşturur.

Erkek çocuğun annesine yönelik cinsel duyguları özellikle babasıyla olan ilişkilerinde çatışma yaratır. Babadan gelecek cezanın, cinsel isteklerin merkezi olan organlarına yöneleceğini bekleyen çocuk, babasının kendisini cinsel organlardan yoksun bırakacağından korkar. Bu durum **ığdış edilme korkusu olarak ifade edilir.** Bu durum, anneye duyulan cinsel duyguların ve babaya yönelik düşmanlık duygularının bastırılmasına neden olur. Bu karmaşa aynı zamanda erkek çocuğun babasıyla özdeşleşmesine neden olur ve anneye yönelen cinsel isteklerin yerini sıcak sevgi duygularının almasını sağlar.

Kız çocuklarda ise bu dönemde ilk sevgi nesnesi olan kişinin yani annenin yerini giderek baba alır. Freud’a göre bu durum, kız çocuğun penisten yoksun olduğunu fark etmesi ile başlar. Kız çocuk eksiklik duyduğu bu durumdan, annesini sorumlu tutar ve babasına yaklaşır. Babasına karşı geliştirdiği bu yakınlık aynı zamanda kendinde olmayan bir organa sahip olmasındandır. **Penise imrenme** adı verilen bu durum, erkekteki ığdış edilme korkusunun karşılığıdır. Bu karmaşa erkek çocukta olduğu gibi kız çocukta da bastırılır ya da çözümlenir.

17. Sağlıklı cinsel eğitim ile çocuklar doğru bilgi kazanır, mahremiyete saygı gösterir ve kendine saygı duyar. Bu nedenle gerek aile içinde gerekse okulda, cinsel eğitim konusunda bazı noktalara dikkat edilmesi gerekir. Bu noktalar aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Eğitime başlama zamanı: Cinsellikle ve cinsel gelişimle ilgili bilgilendirme için belirlenmiş kesin bir yaş ya da dönem yoktur. Bu nedenle bu konularda verilen bilginin çocuğun gelişim ve olgunluk düzeyine uygun ve o düzeye uygun ölçüde bilgi olması gerekir.

Eğitim verecek kişi: Çocuklara ya da gençlere cinsel konulardaki bilgileri her gün onlarla yakın temasta bulunan, duygusal bağları kuvvetli olan öncelikle anne-babanın vermesi daha sonra çocuğun yakın hissettiği kişinin vermesi uygundur. Ancak okul ortamında eğitim verecek kişinin de çocukların gelişim özellikleri ve cinsel gelişim

konusunda yeterli donanıma sahip olması gerekir. Hem anne-babalar hem de eğitimci, çocukların sordukları cinsel gelişim ile ilgili soruları, yadırgamadan diğer sorulara verdikleri tepkiler gibi doğallık içinde cevap vermelidir.

Cinsel terminoloji: Cinsel terminoloji yani cinsel eğitimde kullanılacak dil, anne babalar ve eğitimciler açısından oldukça önemlidir. “Acaba pipi mi yoksa penis mi denmeli?” sorusunun cevabı olarak uzmanlar, cinsel organların doğru isimlerinin öğretilmesini önerirler. Ancak toplum içinde bazı aileler bu terminolojiyi kullanmak istememektedir. Bu nedenle ülke çapında cinsel eğitim programlarındaki cinsel terminolojinin ortak olması ve bu konuda farklılıkların ortadan kaldırılması gerekir.

İçerik: Cinsel eğitim kapsamında sunulacak bilgiler çocuklara sade bir dille ve onların gelişim özelliklerine uygun olacak şekilde sunulmalıdır.

Cinsiyet: Çocuklara, doğduğu andan itibaren bebeğin cinsiyetine uygun davranmaya özen gösterilmelidir. Onlara uygun cinsellik konusunda örnek olunması gerekir.

Ortam: Cinsel eğitim konuları, rahat, sessiz ve sakin ortamlarda tartışılmalıdır.

Ses tonu ve konuşma hızı: Cinsel eğitim, doğal ses tonu ve konuşma hızı ile verilmeli, ayıplanacak ya da utanacak bir durum varmış gibi bir ortam yaratmayacak şekilde, duraksamadan verilmelidir.

Beden dili ve yüz ifadesi: Cinsel eğitim verilirken, çocuklar ile göz kontağı kurulmalı, gereksiz el ve kol hareketleri yapılmamalı, başka şeyler ile ilgilenilmemeli, şaşırılmış ve rahatsız olmuş yüz ifadesi kullanılmamalıdır.

Yönlendirme: Çocukların soruları her zaman anne-baba ya da diğer yetişkinler tarafından yanıtlanamayabilir. Bu nedenle çocukların doğru bilgiye ulaşabilmeleri için kitap vb. kaynaklara yönlendirilmesi gerekir.

Sınırlılıklar: Cinsel eğitim verilirken en önemli noktalardan biri de, çocuğa kendi vücudunun özel olduğu bilincinin oluşturulmasıdır. Kendisi dışında hiçbir kişinin onun vücuduna o istemeden dokunmaması gerektiği konusunda farkındalık yaratılmalıdır. Her insanın “özel hayatı” olduğu ve “HAYIR” kelimesine mutlaka saygı gösterilmesi gerektiği konusunda bilinç oluşturulmalıdır.

Fırsat yaratma: Bazı çocuklar, gelişimsel açıdan uygun olsa bile cinsel gelişim konusunda soru sormayabilirler. Böyle durumlarda çocukların gelişimsel özellikleri doğrultusunda soru sormaları teşvik edilmelidir.

18. Üç-altı yaş arasında mastürbasyon da görülebilir. Libidonun bu yaş grubu çocuklarda cinsel organda bulunması nedeniyle çocuğa dar ve önden cepli pantolonlar giydirmek, cinsel organlarda ya da bacak aralarında olan kaşıntılı hastalıklar, erkek çocuklarında sünnet derisiyle ilgili sorunlar ve hayvana binme, alt değiştirme ya da sevme sırasında oluşan yoğun sürtünmenin yarattığı haz sonucunda mastürbasyon görülebilir.

Bunun yanında meme emmemiş ya da emzik verilmemiş çocuklarda uyarılma eksikliğini kendi kendini uyararak doyurmaya çalışma çabası, yeni bir kardeşin doğumu, çocuğun kendinden ve ailesinden kaynaklanan duygusal bir sıkıntı yaşamaması, çocuğun uzun süre tek başına bırakılması ve ilgi azlığı, bir arkadaşta ya da kardeşte mastürbasyon davranışının gözlenmesi, durumlarında da çocuklar mastürbasyon davranışında bulunurlar.

ÖNERİLEN KAYNAKLAR

- **Anonim Sağlık Bilgisi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1985.
- ARAL Neriman, Gülen BARAN, Şenay BULUT, Serap ÇİMEN, **Çocuk Gelişimi 2**, Turan Ofset, İstanbul, 2000.
- ÜLGEN Gülten, Emel FİDAN, **Çocuk Gelişimi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1992.
- YÖRÜKOĞLU Atalay, **Çocuk Ruh Sağlığı**, Doğu Matbaası, Ankara, 1986.
- YAVUZER Haluk, **Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- KİŞİSEL Elaine, M. Serap YILDIRIM, **Bilişsel Etkinlikler**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993.

KAYNAKÇA

- <http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/cinsell.htm> (19.05.2006)
- http://www.sosyal-fobi.com/konudetay.asp?subdetail_id=304 (2.07.2006)
- Anonim, **Sağlık Bilgisi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1985.
- ARAL Neriman, Gülen BARAN, Şenay BULUT, Serap ÇİMEN, **Çocuk Gelişimi 2**, Turan Ofset, İstanbul, 2000.
- ÜLGEN Gülten, Emel FİDAN, **Çocuk Gelişimi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1992.
- YÖRÜKOĞLU Atalay, **Çocuk Ruh Sağlığı**, Doğu Matbaası, Ankara, 1986.
- ÇAKMAKLI Kemal, **Aileler İçin Sosyal Hizmet**, T.C. Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 1991.
- TUĞRUL A. Belma, **Cinsel Gelişim Kuramları ve Cinsel Eğitim**, Okul Öncesi Eğitimciler için El Kitabı, Ya-Pa Yayınları, İstanbul, 1994.
- YAVUZER Haluk, **Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- BACANLI Hasan, **Gelişim ve Öğrenme**, Nobel Yayınları, 2000.
- ARTAN İsmihan, **Engelli Çocuk ve Gençlerin Cinsel Eğitimi**, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi 4(39), Milli Eğitim Yayınları, 2003.
- ÖZALP Alanur, **Çocuğunuz ve Siz**, İdol Yayıncılık, İstanbul.
- AYDOĞAN Yasemin, **Cinsel Gelişim**, Eğitim Psikolojisi, Kriter Yayınları, (86-90), İstanbul, 2009.
- ERDOĞAN Esra, **Cinsel Gelişim**, Çocuk Gelişimi, Ya-Pa Yayınları, (285-304), İstanbul, 2011.
- SAN BAYHAN Pınar, İsmihan ARTAN, **Cinsel Gelişim ve Cinsel Eğitim**, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, 261-291, Morpa Yayınları, İstanbul, 2011.
- ÇALIŞANDEMİR Fatma, Saniye BENCİK, İsmihan ARTAN, **Çocukların Cinsel Eğitimi: Geçmişten Günümüze Bir Bakış**, Eğitim ve Bilim, 33(150), 14-27, 2008.